

RUS VA O‘ZBEK TILLARIDA TIBBIY ATAMALARNING O‘ZLASHUVI VA KALKA QILINISHI

Hamrayeva Mavlyuda Jurayevna

Buxoro davlat tibbiyot instituti O‘zbek tili va adabiyoti, Rus

va ingliz tillari kafedrası assistenti

xamrayeva.mavlyuda@bsmi.uz

Annotatsiya

Mazkur maqolada rus tilidan o‘zbek tiliga kirib kelgan tibbiy atamalarni o‘zlashuv va kalkalash jarayonlari o‘rganiladi. Tibbiy terminlarning morfologik va semantik xususiyatlari tahlil qilinib, ularning o‘zbek tili leksik tizimiga qanday moslashgani ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: tibbiy termin, o‘zlashma so‘z, kalkalash, tarjima, leksika, semantika, matn, struktura.

1. Muammo dolzarbligi:

Globalizatsiya va ilm-fan taraqqiyoti natijasida tibbiy sohada terminlar almashinuvi kuchaymoqda. Rus tilidan o‘zbek tiliga ko‘plab tibbiy atamalar o‘zlashgan va ularning bir qismi kalkalash orqali tilga kirgan. Bu holat lug‘aviy tizimga ta’sir ko‘rsatmoqda.

2. Maqsad:

Rus tilidan o‘zbek tiliga o‘zlashgan va kalkalangan tibbiy terminlarni o‘rganish, ularning fonetik, morfologik va semantik xususiyatlarini tahlil qilish hamda ularning o‘zbek tili normalariga moslashuv darajasini aniqlash.

Til taraqqiyotida soha terminologiyasining roli beqiyosdir. Ayniqsa, tibbiyot sohasida ilm-fan taraqqiyoti bilan birga yangi terminlarning paydo bo‘lishi va ularning boshqa tillarga o‘zlashuvi tabiiy jarayondir. O‘zbek tiliga ko‘plab tibbiy atamalar rus tili orqali kirib kelgan. Bu atamalar ikki xil yo‘l bilan o‘zlashtirilgan: to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zlashuv va kalkalash (ya’ni, ma’nosini saqlagan holda milliy ifoda bilan qayta yaratish).

3. Asosiy vazifalar:

O‘zlashma va kalka terminlar o‘rtasidagi farqni aniqlash;

Rus tilidan o‘zbek tiliga kirib kelgan tibbiy atamalarni tasniflash;

Tibbiy terminlarning tarjimada qanday o‘zgarishga uchrashi va bu jarayonning lingvistik omillarini ko‘rsatish.

Tibbiy matnlarni tarjima qilishga ixtisoslashgan tarjimonlarning ham anatomik tuzilmalar va texnik elementlarning turli xil nota tizimlarini birlashtirishga urinishlari natijasi o‘z-o‘zidan yaratilgan lug‘atlarni mo‘ljallangan maqsadda yaratishdir. Bunday lug‘atlarning amaliy versiyalari ko‘p yillik mehnat samarasi bo‘lib, o‘z oldiga tushunchalar etiologiyasini chuqurlashtirish vazifasini qo‘ymaydi va muvaffaqiyatli tarjima faoliyati uchun zarur bo‘lgan ma‘lum darajadagi lingvistik tayyorgarlikni taklif qiladi. Tibbiy matnlar bilan ishlaydigan har bir tarjimon turli mamlakatlarda laboratoriya tibbiyotida qo‘llaniladigan o‘lchov birliklarida erkin harakatlana olishi va kerak bo‘lganda tegishli ko‘rsatkichlarni yanada mashhur birliklar tizimiga qayta hisoblashi kerak (ko‘pincha SI). Tibbiy tarjimaning to‘g‘riligiga qo‘yiladigan maxsus talablar zaruriy shart sifatida tarjimonning mijoz va manba matn muallifi bilan fikr-mulohazalarini saqlashni talab qiladi. Faqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqa noaniq ta’riflarning ma’nosini aniqlashtirish, shuningdek, mumkin bo‘lgan tipografik xatolarni aniqlash va ularni tuzatish imkonini berdi.

O‘zlashuv va uning turlari

Rus tilidan kirib kelgan tibbiy terminlarning aksariyati fonetik-morfologik jihatdan o‘zgarishga uchramay, o‘zbek tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishlatilmoqda. **Masalan:** angina, gripp, bronxit, appenditsit, onkologiya, terapiya, diagnostika va boshqalar. Bu kabi terminlar ilmiy adabiyotlarda, tibbiy hujjatlarda keng ishlatiladi.

Kalkalash hodisasi

Kalkalash — bu terminlarni o‘zbek tiliga ma’naviy va struktural jihatdan moslashtirishdir. Kalkalangan terminlar milliy ifoda vositalari yordamida yaratiladi:

сердечная недостаточность – yurak yetishmovchiligi

внутренние органы – ichki a’zolar

пищеварительная система – hazm qilish tizimi

инфекционное заболевание – yuqumli kasallik

Bunday terminlar ko‘proq tushunarli bo‘lib, oddiy tibbiy tushunchalarni xalq tiliga yaqinlashtiradi.

4. Natijalar:

Rus tilidan o‘zbek tiliga kirib kelgan tibbiy atamalar ikki yo‘l bilan amalga oshgani aniqlandi: to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zlashuv (masalan, angina, bronxit) va kalkalash (masalan, yurak yetishmovchiligi – сердечная недостаточность);

Kalkalash orqali o‘zlashtirilgan terminlar ko‘proq tushunarli bo‘lib, milliy tilda aniq va sodda ifodalanishiga xizmat qiladi.

Lingvistik tahlil

O‘zlashgan so‘zlar, odatda, fonetik va morfologik moslashuvga uchraydi. **Masalan:** anemiya (rus. анемия) → o‘zbek tilida ham ayni shaklda qo‘llaniladi.

Ammo ba’zi holatlarda talaffuz o‘zgarishlari yoki mahalliydashish kuzatiladi:

diagnostika → diagnoz qo‘yish (ko‘proq og‘zaki nutqda)

terapiya → davolash, shifobaxsh muolaja kabi muqobillar.

Xulosa:

Tibbiy atamalarning o‘zlashuvi til boyligini oshirsada, kalkalash esa milliy til me’yorlariga mos atamalarni yaratishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois, tibbiy tarjimalarda kalkalash imkoniyatlarini yanada kengaytirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Steffen Laaß. Kulturspezifische Lexik in zweisprachigen Wörterbüchern des Russischen. ISBN 978-3-640-14676-5 elektron variant:

2.Terminologia Anatomica / Xalqaro Anatomik Terminologiya / Xalqaro Anatomik Terminologiya . Nashriyot: „Tibbiyot“ nashriyoti (Tatariston), 2003 yil ISBN 3-13-114361-4, ISBN 5-225-04765-3 ISBN 978-3-13-114361-7, ISBN 978-5-225-04765-8